

КУРСИ ЗА ВИБОРОМ З ХІМІЇ ЯК СКЛАДОВА ДОПРОФІЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

О.А.Блажко

Анотація. У статті розглядається проблема допрофільної підготовки з хімії учнів основної школи; розкрито мету, зміст, функції, методи навчання та форми проміжного і підсумкового контролю знань учнів при вивченні курсів за вибором.

Ключові слова: допрофільна підготовка, курси за вибором, хімія, загальноосвітні навчальні заклади.

Аннотация. В статье рассматривается проблема предпрофильной подготовки по химии учащихся основной школы; раскрываются цели, содержание, функции, методы обучения и формы промежуточного и заключительного контроля знаний учащихся при изучении курсов по выбору

Ключевые слова: предпрофильная подготовка, курсы по выбору, химия, общеобразовательные учебные заведения.

Annotation. The article considers the problem pre training in chemistry for students of secondary schools. Disclosed the purpose, content, functions, methods of study and form of current and final control of students' knowledge in the study of optional courses.

Keywords: pre training, elective courses, chemistry, General educational institutions.

Постановка проблеми. Упровадження профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах України передбачає здійснення допрофільної підготовки учнів основної школи до свідомого вибору ними профілю навчання у старшій школі. У Концепції профільного навчання в старшій школі зазначено, що допрофільна підготовка учнів основної школи реалізується шляхом поглибленого вивчення окремих навчальних предметів на диференційованій основі, введення курсів за вибором, здійсненням професійної орієнтації школярів та інформаційної роботи з ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що проблема допрофільної підготовки учнів основної школи є предметом дослідження як українських, так і закордонних учених-педагогів. Зокрема, загально дидактичні засади допрофільної підготовки школярів розглядаються у роботах Т.К.Полонської, В.І.Кизенка, Л.А.Липової, А.Ю.Сапожкової, Н.Л.Єфремової, Л.Е.Савашкевич та ін. Більшість авторів під допрофільною підготовкою розуміють систему психологічної, педагогічної, інформаційної й організаційної діяльності, яка сприяє самовизначенню учнів відносно профілів подальшого навчання і сфери професійної діяльності. Необхідною умовою створення освітнього середовища, яке сприяє самовизначенню учнів основної школи стосовно профілю навчання, є введення допрофільної підготовки учнів через організацію курсів за вибором. Проблема організації і впровадження у навчальних процес курсів за вибором з хімії розкривається у роботах Є.Я.Аршанського, О.С.Габрієляна, Г.Дубковецької, А.С.Звягіна та інших.

Мета статті полягає в аналізі існуючих підходів до класифікації курсів за вибором з хімії, розкритті їх мети, змісту, функцій, добору методів навчання та форм проміжного і підсумкового контролю знань.

Виклад основного матеріалу. У Концепції профільного навчання у старшій школі зазначено, що курси за вибором – це навчальні курси, які доповнюють навчальні предмети і входять до складу допрофільної підготовки та реалізуються за рахунок варіативного компонента змісту освіти [7]. Метою введення курсів за вибором у допрофільній підготовці учнів основної школи є створення умов, які дадуть можливість учням реально оцінити свої можливості навчання у старшій школі і зробити свідомий вибір профілю навчання.

Функціями курсів за вибором у допрофільній підготовці є:

- активізація пізнавальної діяльності школярів;
- створення позитивної мотивації до навчання;
- формування у школярів усвідомленого вибору профілю навчання;
- визначення сфери майбутньої професійної діяльності;
- підвищення інформаційної та комунікативної компетентностей учнів;
- усвідомлення учнями своїх переваг щодо позиції майбутньої діяльності.

Зміст курсів за вибором допрофільної підготовки не повинен дублювати зміст предметів, містити не лише інформацію, що розширює знання з навчальних предметів, але й знайомить учнів із способами діяльності, необхідними для успішного опанування програмового матеріалу з того чи іншого профілю навчання. Власне, курси за вибором повинні допомогти учням реально оцінити свої можливості й

зорієнтувати їх на подальший вибір профілю навчання. Для формування інтересу і позитивної мотивації до обрання того чи іншого профілю навчання через опанування нових аспектів змісту і складніших способів діяльності, зміст курсів за вибором допрофільної підготовки має містити цікавий пізнавальний і розвивальний матеріал і матеріал, що виходить за межі навчальної програми. При виборі курсу вчитель має передбачати результативність навчання учнів [9].

Здійснивши аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури [1- 6, 8], ми з'ясували, що існують різні підходи до класифікації курсів за вибором.

Є.Я.Аршанський виділяє три види курсів за вибором: загальноорієнтаційні, предметно-орієнтаційні та міжпредметні (профільно-орієнтаційні). Під загальноорієнтаційними курсами автор розуміє курси, завданням яких є ознайомлення учнів з різними професіями та профілями навчання в старшій школі та допомога при виборі профілю навчання з врахуванням індивідуальних особливостей кожного учня. Предметно-орієнтаційні курси передбачають допрофільну підготовку учнів з певного предмета і сприяють розвитку пізнавального інтересу для його подальшого вивчення у профільній школі. Міжпредметні (профільно-орієнтаційні) курси орієнтують учнів не тільки на вивчення навчального предмета на профільному рівні, але й розкривають взаємозв'язок з іншими навчальними предметами [1].

У роботах О.С.Габрієляна зустрічаємо два підходи до класифікації курсів за вибором. У першій класифікації автор виділяє: предметно-орієнтовані, міжпредметні (інтегративні) та курси прикладного характеру [2], а в другій – міжпредметні, орієнтаційні та предметні курси за вибором [3]. На думку автора, предметно-орієнтовані курси спрямовані на розвиток пізнавального інтересу до предметів вибраного профілю, розширення та поглиблення знань учнів з профільної дисципліни. Міжпредметні (інтегративні) курси передбачають інтеграцію знань суміжних дисциплін як необхідну умову успішного навчання в старшій профільній школі. Особливого значення набувають міжпредметні курси, в яких відбувається інтеграція хімії з гуманітарними предметами, оскільки вони забезпечують допрофільну підготовку учнів, що орієнтуються на вивчення хімії як непрофільного предмета. У більшості випадків такі курси відвідують учні, які цікавляться в основній своїй масі не хімією, а гуманітарними предметами. На таких курсах учні отримують досвід нетрадиційного, оригінального використання знань у майбутній професії. Курси прикладного характеру показують зв'язок навчальної дисципліни з життям. Орієнтаційні курси реалізують психолого-педагогічну підтримку вибору профілю навчання і професійної орієнтації школярів. Предметні курси передбачають допрофільну підготовку учні з певного предмета. Габрієлян О.С. предметні курси поділяє на три види. Основою даної класифікації автор визначає поділ учнів основної школи на типологічні групи в залежності від їх подальших планів щодо навчання. Першу групу утворюють учнів, які в подальшому планують у старшій школі вивчати хімію на профільному рівні. Другу групу утворюють учні, які в старшій школі планують вивчати хімію як непрофільний предмет, і до третьої групи входять школярі, що хочуть продовжити навчання в професійно-технічних навчальних закладах, технікумах тощо.

У роботах В.І.Кизенка, А.Ю.Сапожкової, Г.Дубковецької зустрічаємо поділ курсів за вибором на предметно-орієнтовані та міжпредметні. На думку В.І.Кизенка, предметні курси є пропедевтичними стосовно профільних загальноосвітніх предметів і дають можливість учневі реалізувати свої здібності та інтереси до обраної освітньої галузі, пересвідчитись у власній готовності засвоювати предмети цієї галузі в старшій школі на профільному рівні. Зміст і форма організації предметних курсів мають бути спрямовані на поглиблене вивчення окремих тем базових освітніх програм, а також їх розширення за межі шкільної програми [4]. На думку Г.Дубковецької, предметні курси можна поділяти на: курси підвищеного рівня; курси, де поглиблено вивчаються окремі розділи основного курсу, що є обов'язковим у програмі; курси, де поглиблено вивчаються окремі розділи основного курсу, які не входять до обов'язкової програми; ужиткові курси; курси вивчення методів пізнання природи; курси з історії хімії; курси вивчення методів розв'язання хімічних задач. Міжпредметні курси ж допомагають зорієнтуватися школярам у сучасному світі професій, ознайомитися зі специфікою різних видів діяльності [5].

Звягін А.С. виділяє три види курсів за вибором: предметні, міжпредметні та орієнтаційні. Предметні курси за вибором являються пропедевтичними по відношенню до майбутніх профільних предметів, вони допомагають учням зробити усвідомлений вибір профілю навчання. На думку автора, зміст і форма організації таких курсів повинні бути спрямовані на розширення знань учнів з навчального предмета і передбачати або поглиблене вивчення окремих тем шкільного курсу, або їх розширення, тобто вивчення тем, які не входять до змісту шкільної програми. Міжпредметні курси за вибором передбачають вихід за межі традиційних навчальних предметів, вони ознайомлюють учнів з комплексними проблемами і завданнями, які вимагають синтезу знань з ряду предметів, і шляхами їх розв'язання в різних професійних сферах. Орієнтаційні курси являють собою заняття, які сприяють самовизначенню учнів відносно профілю навчання в старшій школі, а в кінцевому рахунку – професії [6].

Узагальнюючи наведені підходи до класифікації курсів за вибором для допрофільної підготовки з хімії учнів основної школи і повністю погоджуючись з думкою Аршанського Є.Я. та Звягіна А.С., ми також вважаємо, що доцільно виділяти три види курсів за вибором: предметні, міжпредметні та орієнтаційні.

Предметні курси за вибором передбачають здійснення допрофільної підготовки учнів основної школи з однієї навчальної дисципліни (хімії), сприяють розвитку пізнавального інтересу школярів до предмета та розширенню і поглибленню знань з нього. Прикладами предметних курсів можуть бути: «Основи хімічних знань», «Цікава хімія», «Кроки до хімії», «У світі окисно-відновних реакцій», «Розв'язування задач з хімії», «Метали і неметали навколо нас», «Хімічні реакції», «Методика хімічного експерименту», «Основи експериментальної хімії», «Вуглеводи», «Юний хімік» тощо.

Міжпредметні курси за вибором передбачають здійснення допрофільної підготовки учнів основної школи шляхом інтеграції знань з двох або декількох суміжних навчальних дисциплін, які передбачаються для вивчення на профільному рівні. Дані курси сприяють розширенню й поглибленню знань з певних предметів та розвитку пізнавального інтересу школярів до обраного профілю навчання. Прикладами міжпредметних курсів можуть бути: «Хімія і довкілля», «Хімія живих організмів», «Хімія і харчування», «Хімія і ми», «Хімічні елементи в організмі людини», «Хімічна екологія», «Хімія і здоров'я», «Хімія в сільському господарстві», «Хімія і економіка» тощо.

Орієнтаційні курси за вибором передбачають ознайомлення учнів з профілями навчання у старшій школі та професіями, які пов'язані з вивченням хімії, допомогу учням при виборі профілю навчання відповідно до своїх інтересів, нахилів та здібностей. Прикладами орієнтаційних курсів можуть бути: «Хімія в сучасних професіях», «Знайомство з професією хімік-лаборант», «Пізнай свої можливості», «Твоя професійна кар'єра», «Вибір профілю навчання» тощо.

Форми навчання у процесі вивчення курсів за вибором можуть бути як академічними (урок, практикум, лекція, семінар тощо), так і орієнтованими на інноваційні педагогічні технології (комунікативні методи, групові, дослідницька діяльність, метод проектів, розробка індивідуальних навчальних планів тощо). Провідну роль потрібно відвести пошуковим і дослідницьким методам навчання, самостійній роботі школярів із різними джерелами інформації, які стимулюють пізнавальну активність учнів, перетворюючи їх з пасивних слухачів на активних суб'єктів навчального процесу.

При визначенні методів, форм і засобів навчання потрібно враховувати: по-перше, мету, завдання і зміст курсу за вибором; по-друге, рівень підготовки учнів, їх вікові та індивідуальні особливості.

Одним з етапів упровадження курсів за вибором є визначення форм і методів проміжного та підсумкового контролю знань, а також критеріїв оцінки досягнень школярів. Проміжний контроль досягнень школярів можна здійснювати шляхом спостережень за активністю учнів на заняттях, бесідами з ними, анкетуванням та тестуванням. Важливо використовувати оцінку проміжних досягнень не тільки в якості контролю, але й як інструмент позитивної мотивації і своєчасної корекції роботи учнів учителем. Проводити підсумкову атестацію результатів вивчення учнями курсу за вибором можна як у формі залікової роботи (зрізу знань, тестування), так і підсумовуючи сукупність самостійно виконаних учнями робіт (рефератів, звітів). Однією з форм оцінювання досягнень учнів на курсах за вибором може бути заліково-рейтингова система, суть якої полягає в оцінюванні вчителем різних видів роботи учнів (відвідування занять, написання доповідей і рефератів, виступи на семінарах, круглих столах, результати виконання експериментальних, розрахункових і творчих робіт тощо). За результатами відвідування учнями курсів за вибором можна виставляти оцінки: у вигляді «зараховано/незараховано» або в бальній шкалі.

Висновок. Реалізація допрофільної підготовки учнів основної школи через впровадження курсів за вибором ставить перед сучасною педагогічною наукою завдання розробки дидактично обґрунтованого змісту і структури курсів за вибором, їх навчально-методичного забезпечення, методики проведення навчальних занять та здійснення контролю навчальних досягнень учнів. Відповідно завданням вищих навчальних закладів освіти постає підготовка майбутніх учителів до реалізації допрофільної підготовки учнів основної школи як складової профільного навчання. Тому подальші дослідження плануємо спрямувати на створення методичної системи підготовки майбутнього вчителя хімії до реалізації допрофільної підготовки учнів основної школи.

Література

1. Аршанский Е.Я. Предпрофильная подготовка учащихся основной школы по химии / Е.Я. Аршанский / Актуальные проблемы методики обучения химии в школьном курсе // Химия: Еженедельное приложение к газете «Первое сентября». – 2006. – № 18. – С. 4-11.
2. Габриелян О.С. Теория и практика элективных курсов / О.С. Габриелян // Химия в школе. – 2006. – № 4. – С.2-6.

3. Габриелян О.С. Элективные курсы по химии: как они есть / О.С. Габриелян, Т.Е. Деглина // Химия. – 2007. – № 2. – С.32-36.
4. Дидактичні засади формування навчальних профілів : посібник / [В. І. Кизенко та ін.] ; за наук. ред. В. І. Кизенка ; НАПН України, Ін-т педагогіки. – К.: Педагогічна думка, 2010. – 131 с.
5. Дубковецька Г. Курси за вибором. Допрофільна підготовка / Г. Дубковецька, Л. Делехівська // Хімія. Шкільний світ. – 2010. – № 3 (615). – С. 20-22.
6. Звягин А.С. Предпрофильная подготовка учащихся в рамках элективного курса по химии: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Звягин Александр Сергеевич. – М., 2007. – 229 с.
7. Концепція профільного навчання в старшій школі // Директор школи. – 2010. – №1. – С. 22-26.
8. Предпрофильная подготовка учащихся: разработка и экспертиза курсов по выбору. Структура и содержание портфолио. / Ю.А. Сапожкова, Н.Л. Ефремова, Л.Е. Севашкевич. – Вологда, 2006. – 83 с.
9. Упровадження допрофільної підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів: методичні рекомендації / Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України, 2008. – № 19-20-21.– С. 3-9.